

PTE BTK INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA
NÉPRAJZ- ÉS KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA TUDOMÁNYOK PROGRAM:
ÉLETMÓD ÉS MENTALITÁS

„A mélypont ünnepélye”

Az Anonim Alkoholisták Közössége Magyarországon

című doktori értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. Habil. Nagy Zoltán, Ph.D.

Készítette:

Madácsy József

2013

Az értekezés felépítése

Az értekezés 11 fő fejezetre bontva tárgyalja a címben megjelölt tárgyat:

1. Bevezetés: az értekezés empirikus bázisát képező kutatásaim, azok módszertani megfontolásai, az értekezés elsődleges irodalmi forrásai, illetve elméleti keretei és szakirodalmi előzményei
- 2-3. Az alkoholfogyasztáshoz, illetve az alkoholizmushoz kapcsolódó főbb adatok és értelmezések
4. Az Anonim Alkoholisták (A.A.) története
5. Az A.A. alkoholistákról, illetve az alkoholizmusról kialakított elképzelései, az „A.A.-sztori” struktúrája, a magyarországi A.A.-ban mért demográfiai adatok, illetve a vizsgálatba bevont válaszadók alkoholkarrierre vonatkozó adatai
6. Az A.A. programja
7. Az A.A. szervezete és működése
8. Az A.A. tagok életmódja
9. Gregory Bateson rendszerelméleti-kibernetikai A.A.-értelmezése
10. Az alkoholista egzisztencia
11. Összegzés

Kutatási módszerek

A bevezető fejezetek leginkább hangsúlyos részei az értekezés alapjául szolgáló empirikus kutatásokat mutatják be, köztük 650 órányi résztvevő megfigyeléssel, 32 rögzített – ebből 25 magam által készített és 7 mástól kölcsönzött –, illetve számos rögzítetlen interjúval, s egy 126 válaszadó bevonásával készült kérdőíves vizsgálattal. Mindezek ismertetése közben kitértem a kutatás módszertani és etikai megfontolásaira. A terepmunkára alapozott etnográfiai leírás dilemmái kapcsán írtam a leírásban jelentkező fenomenológiai (émikus) igényről, azaz a jelentések önmagukból való kibontásának törekvéséről, illetve, mivel ennek maradéktalan érvényesítése nem lehetséges, az ezzel szemben, a kutató oldaláról elkerülhetetlenül megjelenő interpretativitás étikus szempontjáról. Az émikus-étikus leírás feszültségét feloldandó a posztmodern antropológia dialógusról alkotott elképzeléséhez kapcsolódtam, mely leírásaiban a kutató és a vizsgált kultúrát képviselő adatközlők párbeszéde alapján kísérli meg megalkotni a konszenzusos jelentéseket.

Az értekezés nívuma, főbb megállapításai

A magyar A.A. Közosségről mindezidáig nem készült etnográfiai leírás, e tekintetben az értekezésnek nincs tudományos kutatási előzménye – ezt tekintem az értekezés legfőbb nívumának.

A magyarországi tagság körében végzett kérdőíves vizsgálatom előzménye egy a magyar A.A. Közösség által végzett kérdőíves vizsgálat. A Közösség által, illetve az általam végzett kutatásban egyaránt vizsgált változók a tagok neme, életkora, foglalkozása, tagságának időtartama, absztinencia-időtartama, honi csoporttal és szponzorral rendelkezése, az A.A. előtt igénybe vett segítségei, illetve A.A.-ba jutásának közvetítői. Számos más kérdés tekintetében azonban – mint azzal kutatásaim kezdetén szembesültem – nem állt rendelkezésre semmilyen, akárcsak valamelyest is általánosítható adat, így az alapvető adatgyűjtést kutatásaim nélkülözhetetlen feladatának ítéltam. A felvetődő kérdések között különösen igyekeztem fókuszba helyezni azt az alapvető etnográfiai kérdést, hogy a Közösség tagjai miképpen követik, hogyan valósítják meg „ténylegesen” az A.A. programját. Vajon valóban érvényre juttatják mindennapjaik során az A.A. irodalmából megismerhető elveket? Mint a kérdőíves vizsgálatból, illetve a terepmunka egyéb tapasztalataiból lesűrődött, a szponzorálás és az üzenettovábbítás, valamint az átfogóbb közösségi ügyekben való részvétel tekintetében mérsékeltebbnek

mondható az aktivitás, más tekintetben azonban a program követésében megnyilvánuló akkurátusság jellemzi a tagságot. Kérdőívem a következő kérdésekben gyűjtött a magyarországi A.A.-ról korábban feltáratlan adatokat:

- a. az alkoholista karrier időtartama,
- b. az A.A. előtti leállási kísérletek sikertelenségének vélt oka,
- c. egyéb addikciók,
- d. az A.A. program tényleges megvalósításának mikéntje,
- e. a tagok világnézete, a Felsőbb Erőről és a spiritualitásról kialakított elképzelései,
- f. visszaesések,
- g. a józanodás protektív tényezői,
- h. közösségi aktivitások,
- i. társas kapcsolatok,
- j. A.A.-meetingeken kívüli egymáshoz fordulás,
- k. a fenti demográfiai adatokon túl: lakhely, munkavégzés típusa, végzettség, családi állapot, az együtt élő társ A.A. vagy egyéb közösségi tagsága, gyermekek száma.

A Közösség történetét, illetve hit- és eszmerendszerét elsősorban az A.A.-t ért három nagy szellemi hatás, a kereszténység, a legalábbis részben tudományos betegség-koncepció és a pragmatikus filozófia kontextusában tárgyaltam. E hatások együtteséből formálódott meg az A.A. spiritualitás-eszménye, melynek jelentéseivel behatóbban foglalkoztam. Mint kutatásaim során kirajzolódott, a spiritualitás szféráján belül több és árnyaltabb jelentés kapcsolódik a Közösséghez, illetve a lelki élethez, mint valamely transzcendens istenséghez: úgy tűnik, a Felsőbb Erő mint Közösség – hasonlóan ahhoz, amit Durkheim (2004) a *társadalom* gyógyító erejéről, a közösen végzett rítusok felemelő hatásáról mond – határozottabban kifejezésre jut a tagok józanodásában, mint az Istenként felfogott Felsőbb Erő. A spiritualitás témájához kapcsolódva bevezettem a „metavallás” fogalmát: az A.A. tartalmilag, „dogmatikailag” túllép bármely tételes valláson, s független azoktól, de szerkezetében megőrzi egy a kereszténységből vett általános formát – az egyénileg értelmezett Felsőbb Erőnek való önátadást, az arra való ráhagyatkozás spirituális mozzanatát –, amely bármely vallással vagy akár szekuláris világnézettel kompatibilis lehet. Az A.A. hit- és eszmerendszeréről szóló leírások között ugyancsak hangsúlyosabban szerepeltettem az A.A. elképzeléseinek bibliai hátterét, a „spirituális betegség” jelentés-ambivalenciáját, illetve – mély társadalmi vitássága okán – az alkoholizmusért viselt felelősség témáját.

A közösségformálódás narratív folyamatai között tárgyaltam – Eliade (1998; 2006) „illud tempus”-a nyomán – a mitikus idő jelentőségét, illetve bevezettem a „mitikus mi” fogalmát. A közösségi gyógyító folyamatok leírásában többek között a turneri „szenvedés közössége” és a „ku-solola” fogalmait alkalmaztam (Turner 2002).

A magyarországi A.A. Közösség szervezeti felépítésének leírásában nem támaszkodhattam korábbi kutatásokra, így a tagsággal kapcsolatos alapvető adatokhoz hasonlóan, ezek megismerése is feltáró munkát igényelt. A szervezeti és működési elvek elemzése során alkalmaztam Turner (2002; 2003) *communitas* és *struktúra* fogalompárját, melynek tükrében a Közösség a kettő között egyensúlyozó rendszernek mutatkozott. Ennek árnyaltabb megértését tette lehetővé Douglas (2007) csoportkontroll szerinti osztályozási rendszerének alkalmazása, melynek alapján úgy tűnik, hogy az A.A. Közössége az erős csoport-gyenge rácsozat (enklávikus) típusba sorolható. Az A.A.-t mindezek mellett kvázi-anarchisztikus közösségként írtam le, amely a közösségi folyamatok szabályozásában ugyan nem alkalmaz kényszert, de működésének háttérfeltételeit az államhatalom biztosítja. A szervezeti és működési elvek mellett igyekeztem feltárni a különböző szintereken megvalósuló közösségi aktivitásokat, kapcsolatokat, az anyagi kultúrát, illetve egyes életstílusbeli sajátosságokat. E vizsgálódások hozadékaként feltártam többek között a magyarországi Közösség ismétlődő aktivitásainak

„kalendáriumát”. További lényeges eredmények mutatkoztak azok az adatok, melyek arra utalnak, hogy a Közösség tagjai általában előnyben részesítik a Közösségen belüli kapcsolatokat a Közösségen kívüliekkel szemben. Kutatásaim lényeges hozadékának tartom továbbá annak kirajzolódását, hogy az alkohol kísértésének lappangó fenyegetése olyan fejlődési motivációt jelent az A.A.-ban józanodó alkoholisták többsége számára, amelynek hatására figyelemre méltó önismeretre, tudatosságra, becsületességre tesznek szert.

A fentiekén túl behatóbban foglalkoztam Bateson (1971; 1972; 1979) rendszerelméleti-kibernetikai A.A.-értelmezésével, részben jelentősége, részben magyarázó ereje, részben pedig problematikussága okán, s nem kevésbé azért, mert a magyar kulturális antropológiai szakirodalomban Bateson recepciója meglehetősen hiányosnak mondható. Számomra igen inspirálónak mutatkozott Bateson elgondolásában, hogy a rendszerelmélet és a kibernetika, illetve az ezekkel szemléleti rokonságot mutató A.A. új „episztemológiáját” úgy mutatja be, hogy közben kontrasztként fundamentális bírálattal illeti a dualisztikus paradigmával, illetve az akarat-mítosszal jellemezett „nyugati” kultúrát. Egy ponton ugyanakkor, a szárazság-részegség-józanág rendszerszintjeinek megkülönböztetésében megkíséreltem a szerző gondolatait továbbvinni.

Az értekezés zárásaként végül felvázoltam az „alkoholista egzisztencia” néhány jellemzőjét:

- a sorsközösséget,
- a tehetetlenséget és az akaraterő kudarcát,
- a függőség elkerülhetetlenségét,
- az ego elmozdítását a világ centrumából, és a Felsőbb Erőre való ráhagyatkozást,
- a függőségek közötti választás szabadságát,
- az utólagos felelősséget,
- a moratórium felfüggesztését mint a kétféle – fizikai és „lelki” – értelemben vett halál azonosulását, illetve
- a „földi világ” és a „Lélek világa” határán való létezésből adódó paradox élethelyzetet, s a jelentések ebből adódó ellentétükbe fordulását;

ilyen módon összegezve azokat a meglátásokat, amelyek kutatásaim során az alkoholistaként való létezés, illetve függőség „természete” kapcsán felmerültek bennem, megmaradva természetesen az A.A. hit- és eszmerendszerének keretei között.

A téziszűzetben hivatkozott irodalom

Bateson, G. (1971): The Cybernetics of „Self”: A Theory of Alcoholism. *Psychiatry* 34 (February): 1-18.

Bateson, G. (1972): Conscious Purpose versus Nature. In: Bateson, G.: *Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution and Epistemology*, 304-312.

Bateson, G. (1979): *Mind and Nature. A Necessary Unity*. New York: E. P. Dutton.

Douglas, M. (2007): *A History of Grid and Group Cultural Theory*. <http://www.chass.utoronto.ca/epc/srb/cyber/douglas1.pdf> Letöltés: 2009. 10. 11.

Durkheim, É. (2004): *A vallási élet elemi formái*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

Eliade, M. (1998): *Az örök visszatérés mítosza avagy a mindenség és a történelem*. Budapest: Európa Könyvkiadó.

Eliade, M. (2006): *Mítoszok, álmok és misztériumok*. Budapest: Cartaphilus Kiadó.

Turner, V. (2002): *A rituális folyamat. Struktúra és antistruktúra*. Budapest: Osiris Kiadó.

Turner, V. (2003): A liminális és a liminoid fogalma a játékban, az áramlatban és a rituáléban. A komparatív szimbológiáról. In: Demcsák K. – Kálmán C. Gy. (szerk.): *Határtalan áramlás. Színházelméleti távlatok Victor Turner kultúranropológiai írásaiban*. Budapest: Kijárat Kiadó.

A doktori értekezés témájához kapcsolódó tudományos tevékenységeim

Könyvfejezetek, szakcikkek, recenziók

Madácsy J. (2013): Gregory Bateson és az Anonim Alkoholisták II. In: Fischer, F. – Ormos, M. – Harsányi, I. (szerk.): *Kutatási füzetek 15*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem (megjelenés alatt).

Madácsy J. (2012): Alkoholkarrier, józanodás, életvilág. A magyarországi Anonim Alkoholisták egy a Közösség 2009-es pécsi országos találkozóján készült kérdőíves vizsgálat tükrében. *Szociális Szemle* 5 (1), 43-73.

Madácsy, J. (2011): Portrait of a Typical Member of the Hungarian Alcoholics Anonymous: Results of an Empirical Study. In: B. Erdős, M. – Kelemen, G. – Csürke, J. – Borst, J. (eds.): *Reflective Recovery: Health Learning in Twelve Step Communities*. Budapest: Oriold & Co. Publisher, 167-192.

B. Erdős, M. – Madácsy, J. – Mucsi, G. – Molnár, D. – Csürke, J. – Mándi, N. – Kelemen, G. – Brettner, Zs. (2011): The Power of 12-Step Fellowships and Anti-alcoholism Clubs in Hungary: A Comparative Qualitative Study. In: B. Erdős, M. – Kelemen, G. – Csürke, J. – Borst, J. (eds.): *Reflective Recovery: Health Learning in Twelve Step Communities*. Budapest: Oriold & Co. Publisher, 109-146.

B. Erdős, M. – Kelemen, G. – Madácsy, J. – Mándi, N. (2011): 12-Step Fellowship Community Rhetoric and Cognition. In: B. Erdős, M. – Kelemen, G. – Csürke, J. – Borst, J. (eds.): *Reflective Recovery: Health Learning in Twelve Step Communities*. Budapest: Oriold & Co. Publisher, 41-64.

Madácsy, J. (2010): Az Anonim Alkoholisták programjának bibliai háttere. In: Hubai, P. – Majsai, T. (szerk.): *A Te könyvedbe mind ezek bérattattak. Szümpozion a Bibliáról*. Budapest: Wesley János Lelkészképző Főiskola, 239-262.

Madácsy, J. (2011): Insights into the World of Alcoholics Anonymous in Hungary. Some Results of an Empirical Research. *ActaSociologica* 4 (1), 55-60.

Madácsy J. (2010): Közelítések és értelmezési keretek az Anonim Alkoholisták etnográfiai és kulturális antropológiai kutatásában. In: Mészáros, J. – Harcsa, I. (szerk.): *A krízis mint esély*. Andorka-konferencia. Budapest: Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó, 158-168.

Madácsy J. (2009): Twelve Steps towards the Promised Land of Sobriety. An Interview with Dr Robert Lefever. *Szociális Szemle* 2 (1-2), 81-88.

Madácsy J. (2009): Gregory Bateson és az Anonim Alkoholisták. In: Fischer, F. – Ormos, M. – Harsányi, I. (szerk.): *Kutatási füzetek 15*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 155-169.

Madácsy J. (2008): Tom White: A Different Kind of Hero: The Story of Alcoholics Anonymous. *Addiktológia* 7 (2), 172-182.

Madácsy J. (2008): Robert Lefever: Compulsive Helping. *Szociális Szemle* 1 (1), 133-139.

Kelemen, G. – B. Erdős, M. – Madácsy, J. (2007): Voices of Sobriety: Exploring the Process of Recovery through Patient Testimonials. *Addiction Research & Theory* 15 (2), 127-140.

Madácsy J. (2007): A józan kultúra: Kelemen, G. – B. Erdős, M.: Craving for Sobriety: A Unique Therapeutic Community in Hungary. *Tabula* 10 (1), 137-142.

Madácsy J. (2005): Kelemen G. – Csákiné Király, L.: Pszichiátriai és szenvedélybetegek szociális ellátása. *Addiktológia* 4 (2), 244-246.

Madácsy J. (2005): Olson, R. P. (szerk.): Religious Theories of Personality and Psychotherapy. East Meets West. *Addiktológia* 4 (1), 137-140.

Fordítások

Lefever, R. (2007): Kényszeres segítő: „Ki? Én?” / Függelék: A Névtelen Segítők gyűléseinek javasolt formája. *Addiktológia* 6 (1) 48-60.

Lefever, R. (2007): *Kényszeres segítés*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem – Leo Amici 2002 Alapítvány.

Konferencia-előadások, szakmai műhelyek, poszter-prezentációk

Madácsy J.: Az Anonim Alkoholisták közösségének antropológiája (előadás). *(Re)integráló közösségek – Tudományos Konferencia*. Pécs, PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék – SzocioNet Dél-Dunántúli Regionális Módszertani Humán Szolgáltató Központ – Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont, 2011. szeptember 9.

Madácsy J.: 12 lépéses módszer a szenvedélybetegek közösségi ellátásában (workshop). *(Re)integráló közösségek – Tudományos Konferencia*. Pécs, PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék –

SzocioNet Dél-Dunántúli Regionális Módszertani Humán Szolgáltató Központ – Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont, 2011. szeptember 9.

Madácsy J.: Alcoholics Anonymous in Hungary (lecture). *Alliance of Universities for Democracy (AUDEM)*. Pécs, 2010. november 13-16.

Madácsy J.: Szenvedélybetegek spirituális önszolgáltató közösségei Magyarországon (előadás). *Segítők V. Konferenciája – Spiritualitás a segítő kapcsolatban*. Marosvásárhely, Segítők Baráti Köre – Sapientia EMTE Humántudományok Tanszéke – Gyulafehérvári Caritas – Bonus Pastor Alapítvány – Familia Családsegítő Centrum – Kulcs – Szociálpedagógusok Egyesülete, 2010. november 12-13.

Madácsy J. – Kelemen G. – Erdős M. – Mihaldinecz Cs.: A spiritualitás fogalma az Anonim Alkoholisták közösségében (poszter-prezentáció). *Segítők V. Konferenciája – Spiritualitás a segítő kapcsolatban*. Marosvásárhely, Segítők Baráti Köre – Sapientia EMTE Humántudományok Tanszéke – Gyulafehérvári Caritas – Bonus Pastor Alapítvány – Familia Családsegítő Centrum – Kulcs – Szociálpedagógusok Egyesülete, 2010. november 12-13.

Madácsy J.: An Empirical Research Performed on Alcoholics Anonymous in Hungary (lecture). *„Metszéspontok” – „Intersections”. Nemzetközi Társadalomtudományi Konferencia*. Pécs, PTE BTK Szociológia Tanszék – MTA Pécsi Területi Bizottság, 2010, november 9-10.

Madácsy J. – Mándi N. – Molnár D. – Mucsi G.: Józan szemmel. Felépülők reflexiói a szenvedélybeteg-ellátórendszeréről. *III. Regionális szakmai tanácskozás*. Pécs, SzocioNet DDRMHSZK – PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, 2010. október 14-15.

Madácsy J.: Antropológiai kutatások az Anonim Alkoholisták közösségében (poszter-prezentáció). *Társadalomtudományi PhD-*

találkozó. Budapest, Magyarországi Szociális Szakemberek Képzéséért Egyesület, 2010. április 30.

Madácsy J.: Miként valósítják meg magyarországi tagok az Anonim Alkoholisták programját? (poszter-prezentáció). *Addiktológia a változó kihívások korában – A Magyar Addiktológiai Társaság VII. Országos Kongresszusa*. Siófok, 2009. november 19-21.

Madácsy J.: Paradigmák és irányzatok az Anonim Alkoholisták etnográfiai és kulturális antropológiai kutatásában (előadás). *A krízis mint esély – Műhelykonferencia*. Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Barankovics Alapítvány – Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitikai Intézete, 2009. október 19.

Madácsy J.: A 12 lépéses józan kultúra antropológiai értelmezései (előadás). *A 12 lépéses önszolgáltató csoportok kultúrája – Tudományos konferencia*. Pécs, SzocioNet DDRMHSZK – PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, 2009. szeptember 25.

Madácsy J.: Az Anonim Alkoholisták programjának bibliai háttere (előadás). *„A te könyvedbe mind ezek béráltak...” – Szümpozion a Bibliáról*. Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola, 2009. május 28-29.

Madácsy J.: A 12 lépéses módszer alkalmazása az angliai PROMIS Drogrehabilitációs Központban (előadás). *A szociális munkás-képzés új kihívásai a 21. században – Tempus/Leonardo Programzáró Konferencia*. Pécs, PTE BTK, 2008. április 29.

Miodrágovits V. – Madácsy J.: Zene- és színházterápia. Művészet és önreflektivitás (szakmai műhely). *Dialógus a józanságról – Drogprevenciós Konferencia*. Pécs, Leo Amici 2002 Alapítvány – PTE BTK Szociális Munka Tanszék, 2005. március 31.

Konferenciaszervezés

Dialógus a józanságról – Drogprevenációs Konferencia. Pécs, Leo Amici 2002 Alapítvány – PTE BTK Szociális Munka Tanszék, 2005. március 31.

A 12 lépéses önsegítő csoportok kultúrája – Tudományos konferencia. Pécs, SzocioNet DDRMHSZK – PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, 2009. szeptember 25.

III. Regionális szakmai tanácskozás. Pécs, SzocioNet DDRMHSZK – PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, 2010. október 14-15.

(Re)integráló közösségek – Tudományos Konferencia, Pécs, PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék – SzocioNet Dél-Dunántúli Regionális Módszertani Humán Szolgáltató Központ – Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont, 2011. szeptember 9.